

**Міністерство освіти і науки України
Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара**

Кафедра банківської справи

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ
З ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ БІРЖОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ»**

**Дніпропетровськ
Видавець Біла К.О.
2015**

УДК 658.512:012(075.8)

Рекомендовано до друку
Кафедрою банківської справи економічного факультету
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара
(протокол № 4 від 01.11.2015 року)

Курач В.П., Аксьонова Л.О. Методичні рекомендації до самостійної та індивідуальної підготовки з дисципліни «Основи управління біржовою діяльністю» [Текст] / В.П. Курач, Л.О. Аксьонова. – Д.: Біла К., 2015. – 40 с.

В методичних вказівках наведені рекомендації до вивчення дисципліни «Основи управління біржовою діяльністю» для студентів всіх форм навчання за напрямом підготовки 6.030508 «Фінанси і кредит».

Висвітлено принципи біржової діяльності та функції сучасних бірж; розглянуто види бірж, біржових товарів і контрактів, організаційну побудову та механізм функціонування бірж і брокерських контор, правила біржової торгівлі.

У роботі розкрито теоретичні і практичні аспекти діяльності товарних, валютних і фондових бірж, наведено приклади розрахунків та перелік літературних джерел, що рекомендуються для поглибленого вивчення дисципліни.

Методичні вказівки призначені для самостійної та індивідуальної роботи студентів усіх форм навчання.

УДК 658.512:012(075.8)

© Курач В.П., Аксьонова Л.О., 2015

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА.....	4
1.1. Сутність біржової діяльності, її становлення і розвиток.....	4
1.2. Види сучасних бірж.....	8
1.3. Біржові товари.....	9
1.4. Біржові угоди.....	10
1.5. Розрахункова палата біржі.....	12
1.6. Спекуляція	14
1.7. Хеджування.....	15
1.8. Види та форми біржових торгів та аукціонів.....	15
2. ПРАКТИКУМ.....	20
2.1. Тести.....	20
2.2. Задачі.....	25
2.2.1. Ф'ючерсні та форвардні угоди.....	25
2.2.2. Опціонні угоди.....	29
2.2.3. Спекуляція та хеджування.....	30
3. ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК.....	32
4. СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	40

ВСТУП

Предметом спеціального курсу «Основи управління біржовою діяльністю» є вивчення економічного середовища біржового ринку як функціонального простору існування бірж та виявлення на прикладі вітчизняних і світових бірж особливостей побудови їх організаційно-правових структур.

Міждисциплінарні зв'язки. Вивчення дисципліни «Основи управління біржовою діяльністю» тісно пов'язане з такими дисциплінами, як: «Фінансово-економічні розрахунки», «Інвестування», «Фінансовий ринок», «Організація роботи банку на ринку цінних паперів», «Фінансово-економічні ризики», «Фінансово-економічний аналіз».

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів.

1. Еволюція біржі. Організація біржових операцій і правове регулювання біржової торгівлі.
2. Особливості функціонування сучасних товарних, фондових та валютних бірж.
3. Організація біржових операцій на ф'ючерсному ринку.

Метою дисципліни є формування системи знань з теорії і практики функціонування міжнародного товарно-біржового ринку.

Завданням курсу є вивчення правил біржової торгівлі, біржових угод та їх специфіки, спекуляції та хеджування на товарних, фондових та валютних біржах, основ ціноутворення на біржові товари, принципів організаційної побудови бірж.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен знати: поняття та структуру управління біржами (товарними, фондовими, валютними), основи посередництва на біржі, правила біржових торгів, основні види біржових операцій, котирування цін на біржі та організацію біржової торгівлі, організацію ф'ючерсної торгівлі, хеджування ф'ючерсних угод, основи спекуляції на біржових торгах.

1. ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

1.1. Сутність біржової діяльності, її становлення і розвиток

Біржова діяльність - одна з форм організованого ринку, тобто ринку, функціонуючого за певними правилами, записаними у тих чи інших нормативних актах.

Виникнення організованого ринку в різних формах пояснюється потребами розвитку як самого виробництва, так і сфери обігу, яка пов'язує виробників між собою, але найголовніше - з кінцевими споживачами товарів і послуг.

Поняття ринку узагалі містить всю безліч процесів, які відбуваються в рамках даної економічної системи і ґрунтується на міцному фундаменті приватної власності на капітал. Якщо розглядати ринок з позиції конкретної сфери застосування сил, наприклад, біржової діяльності, то під ринком можна мати на увазі тільки певні відносини, пов'язані з процесом купівлі-продажу. У цьому сенсі організований ринок - це певні відносини з приводу купівлі-продажу будь-якого виду активів: товарів, послуг, цінних паперів, валюти і т.п.

Залежно від того, який вид активу обертається на організованому ринку, він може мати особливі специфічні риси, хоча будь-якому організованому ринку властиві **наступні риси**:

- 1) наявність затверджених правил торгівлі, розрахунків і постачання активів;
- 2) існування організації, яка керує роботою ринку;
- 3) концентрація попиту та пропозиції в часі та просторі;
- 4) регулювання з боку як держави, так і громадських організацій.

Організований ринок - це упорядкований ринок, де ступінь упорядкованості залежить від безлічі факторів, що знаходять своє відображення в правилах торгівлі, які можуть у різній мірі регламентувати процеси купівлі і продажу того чи іншого товару або будь-якого іншого активу.

Організований ринок не відбудеться, якщо число його учасників не досягне певного числа. Можна розробити правила торгівлі, створити необхідну організацію, але відсутність достатнього числа продавців і покупців зведе до нуля усі зусилля організаторів ринку будь то новоорганізований ринок або давно діючий, але не встигаючий за зміною кон'юнктури.

Держава завжди проводить певну політику відносно ринку. Така політика може стосуватися або тільки фіскальної сторони справи (наприклад, одержання необхідних податкових надходжень у бюджеті всіх рівнів), або мати на меті стимулювання чи гальмування розвитку ринків тих чи інших активів. В усіх випадках має місце регулюючий вплив держави, який практично неможливо чи досить важко здійснити у випадку неорганізованого, стихійного ринку, котрий не піддається достатньому контролю ні з боку державних органів, ні з боку організацій самих торговців.

Організовані ринки можна розділити залежно від:

- 1) виду активу, яким торгують;
- 2) рівня організованості;
- 3) походження;
- 4) форми торгівлі.

У залежності від виду активу, яким торгують, організовані ринки поділяються на:

- організовані товарні ринки;
- фондові ринки або ринки цінних паперів;
- ринки банківських позичок;

- валютні ринки.

За рівнем організованості ринки можна класифікувати як:

- малоорганізовані, на яких правила торгівлі регулюють далеко не всі сторони процесу торгівлі;

- організовані, на яких правила торгівлі регулюють всі основні елементи процесу торгівлі;

- високоорганізовані, на яких правила торгівлі регулюють практично весь процес торгівлі.

За походженням організовані ринки можуть бути:

- самоорганізованими, тобто їх організували самі учасники процесу торгівлі;

- централізованими, тобто ринок організовано з ініціативи держави.

За формою торгівлі можуть розрізнятися:

- організовані оптові ринки;

- організована роздрібна торгівля;

- біржові ринки.

Біржова діяльність в основному зводиться до біржової торгівлі, яка веде свій початок від назви організації, котра здійснює цю торгівлю, - біржі. У цьому розумінні можна з повною впевненістю стверджувати, що біржова торгівля із самого свого зародження, - це організована торгівля, тому що її спеціально формувала особлива організація, котра одержала назву біржі.

У системі ринкових відносин біржова діяльність займає певне місце. Це місце визначається сутністю біржової торгівлі, яка має справу з активами, котрі відносяться або до групи капіталів (наприклад, різні види цінних паперів, валюта і т.п.), або до групи товарів (наприклад, кольорові метали, сільськогосподарські товари й ін.). Основна операція при біржовій торгівлі - це купівля-продаж відповідних активів. Учасники біржової торгівлі можуть проводити між собою будь-які операції з приводу купівлі-продажу біржового активу, наприклад брати в позичку гроші, цінні папери, брати в заставу товар і т.п., але власне біржова торгівля - це завжди тільки купівля-продаж відповідного активу.

Брати участь у біржовій торгівлі, тобто купувати чи продавати активи на біржі, можуть будь-які учасники ринку, але робити вони це можуть, як правило, тільки через біржових посередників.

У результаті, безпосередньо біржова торгівля зводиться до купівлі-продажу біржових активів біржовими посередниками, однак це не означає, що вона не має тісних взаємозв'язків з іншими видами ринкових операцій, активів, ринків і їхніх учасників.

Біржова торгівля відрізняється від інших форм торгівлі за декількома характеристиками. Наприклад, від торгівлі з оптових баз біржа відрізняється за характером торгів і за наявністю самого товару, а від магазинної торгівлі біржа відрізняється ще і за розміром партії товару.

Товарно-біржовий ринок - це сфера товарного обміну, де реалізуються відносини щодо купівлі-продажу товарів та визначається лінія господарської діяльності, пов'язана з реалізацією товарів.

До складових елементів товарно-біржового ринку належать:

- товарна пропозиція - це сукупність товарів, які призначені для реалізації та основними джерелами продаж яких є виробничі потужності підприємств, країн, товарні запаси, імпорتنі закупівлі;
- попит покупців – це платоспроможна потреба покупців на біржах, яка забезпечується наявністю грошових запасів для придбання товарів;
- ціна товарів – грошовий вияв вартості товарів, що залежить від грошового еквівалента, в основу якого покладено вартість золотого запасу, обсяги грошей в обігу та стан економіки країни в цілому.

Сучасна біржа - біржа угод з товарами, некомерційна асоціація учасників, що забезпечує матеріальні умови для купівлі-продажу товарів на ринку шляхом публічних торгів відповідно до правил і процедур, які захищають і забезпечують справедливість і рівність для клієнтів і членів біржі.

Біржа не є власником товарів. Вона розробляє стандарти контрактів, публікує навчальний матеріал, контролює дотримання правил і повсякденну діяльність.

Основними **принципами біржової торгівлі** є:

- приуроченість до певного місця й часу. Біржова торгівля проводиться тільки в спеціально відведеному для цього процесу місці й тільки у встановлений для роботи час;
- підпорядкованість встановленим правилам біржової торгівлі. Кожна біржа розробляє свої правила торгівлі й всі учасники торгів зобов'язані їх дотримуватися. Недотримання правил карається штрафом або виключенням із числа членів біржі;
- публічність. Біржова торгівля ведеться в присутності всіх членів біржі або з їх відома;
- гласність. Результати біржової торгівлі відкриті для широкого загалу, відомості про них поширюються через засоби масової інформації;
- регулювання з боку держави й суспільства. Держава через свої законодавчі та нормативні акти встановлює правила, згідно з якими біржі проводять свою діяльність.

Основні учасники ф'ючерсних торгів – **брокери й дилери**.

Брокер – член біржі, що здійснює операції за дорученням клієнтів і отримує винагороду у вигляді комісійних.

Дилер здійснює операції за свій рахунок.

Брокери поділяються на наступні види:

- 1) брокер у біржовому кільці;
- 2) асоційований брокер;
- 3) представляючий брокер;
- 4) брокер-консультант;
- 5) оператор товарного пула.

Після організації біржі й розподілу місць стати її членом можна, придбавши членство на вторинному ринку.

Права членів біржі:

- 1) дозвіл самостійно укладати угоди;
- 2) участь в управлінні, зміні правил, першочерговому одержанні інформації, визначенні умов контрактів.

Обов'язки членів біржі:

- 1) сплата щорічних внесків;
- 2) колективна відповідальність у випадку фінансового краху (при відсутності розрахункової палати).
- 3) виконання біржових правил.

Управління біржею здійснюється її членами й найманим персоналом. Вищий орган керівництва – **Рада директорів**, очолювана Головою Ради. Політика, правила, норми торгівлі встановлюються Радою й проводяться в життя комітетами.

До числа обов'язкових **біржових комітетів** відносяться:

- 1) комітет із прийому нових членів біржі;
- 2) арбітражний комітет;
- 3) комітет з ділової етики;
- 4) спостережний комітет;
- 5) контрольний комітет;
- 6) комітет з нових товарів;
- 7) ринговий комітет.

Крім того, можлива наявність фінансового, товарного, транспортного, статистичного, маркетингового й інших комітетів.

Торгівля ведеться методом **вигуків і жестів** (Європа, Америка) або «пошепки» (Азія).

1.2. Види сучасних бірж

Біржі класифікуються за рядом ознак.

1. Біржа реального наявного товару. Характерні риси: регулярність торгів і приуроченість їх до конкретного місця, підпорядкованість загальним правилам, основний вид угоди - з наявним товаром.

2. Біржа реального товару за зразками. Додаткові умови: стандарти на товар, типові контракти, котирування цін, урегулювання спорів, інформація, міжнародний рівень.

3. Біржа форвардних угод. Характерна риса - угоди з наявним товаром на строк, що дозволяють продавцеві й покупцеві заздалегідь планувати обсяги, ринки збуту й закупівель, ціни; вивільняти страховий капітал на зміну цін, скорочувати період обігу, планувати транспорт, зв'язок, зберігання, сортування й т.д.

4. Ф'ючерсна біржа. Виникла у зв'язку з розвитком спекуляції й хеджування.

Відмінні риси:

- 1) фіктивний характер угод (обмін товарами практично відсутній, а зобов'язання припиняються шляхом зворотної угоди з виплатою різниці в ціні);

- 2) непрямий зв'язок з ринком реального товару;
- 3) повна уніфікація умов угод;
- 4) знеособленість угод і замінність контрагентів, оскільки розрахункова палата біржі гарантує виконання зобов'язань сторонами.

За ступенем відособленості біржі мають два різновиди:

- 1) відкриті, у роботі яких беруть участь продавці, покупці й посередники;
- 2) закриті – приймають участь винятково посередники.

За ступенем втручання держави в роботу бірж розрізняють:

- 1) державно - правові - створюються на основі закону про біржі й контролюються державою;
- 2) приватно - правові - закриті приватні корпорації;
- 3) змішані.

Більшість бірж - асоціації приватних осіб, що організовані у вигляді корпорацій, які не мають на меті одержання прибутку.

В Уставі біржової корпорації вказується її капітал, що формується за рахунок паїв засновників. Володіння біржовим сертифікатом надає право на укладання угод у біржовому кільці (ямі, колі, на підлозі).

Яма – місце в операційному залі біржі, де відбувається купівля – продаж біржових товарів або контрактів.

1.3. Біржові товари

На сучасних біржах угоди провадять тільки з біржовими товарами: масовими, однорідними, порівнянними за якістю.

А). Товари, які мають реальні споживчі цінності.

1. Сировинні товари (чавун, нафта, сталь, вугілля, спирт, солод, сіно, каучук, кава, какао, олово, мідь, алюміній, перець, тютюн, цукор, бавовна, зернові).

2. Дорогоцінні й рідкоземельні метали (золото, срібло, платина, палладій).

Б). Товари, які не мають реальних споживчих цінностей і розглядаються як фіктивний капітал.

1. Валюта — своєрідний товар, що випускається на матеріальних носіях і в записах на банківських рахунках.

Під терміном «валюта» розуміють всі іноземні грошові одиниці, а також виражені в них цінні папери, засоби платежу, дорогоцінні метали.

Для операцій купівлі-продажу валюти використовують еквівалент її обміну - валютний курс.

2. Цінні папери - документи, що засвідчують зобов'язання їх емітентів перед пред'явником і права пред'явника щодо емітентів.

Цінні папери можуть бути **іменними й на пред'явника**.

Залежно від того, майнове право поширюється на сам актив чи на зміну його ціни, цінні папери, як біржовий товар, можна поділити на два класи: основні й похідні.

Основні цінні папери (первинні цінні папери)— це цінні папери, в основі яких лежать майнові права на той або інший актив (товар, гроші, капітал, майно, ресурси й ін.).

В Україні випускаються такі види **основних цінних паперів**: акції, облігації внутрішніх і зовнішніх державних позик, облігації місцевих позик, облігації підприємств, казначейські зобов'язання республіки, ощадні сертифікати, інвестиційні сертифікати, векселі, приватизаційні й іпотечні цінні папери.

Похідні цінні папери (деривативи) - угоди, засновані на курсах валют, цінних паперів, товарів, що дозволяють власникові зафіксувати сприятливу для нього ціну на купівлю (продаж):

а) варрант – сертифікат, що дає право власникові купити певну кількість цінних паперів або товару одного виду за фіксованою ціною в певний час;

б) ф'ючерс – контракт, за яким одна сторона зобов'язується продати, а інша – купити цінний папір або товар певного виду, кількості й за певною ціною в певний період часу в майбутньому.

в) опціон – контракт на право купити або продати лот цінних паперів або товару протягом договірного строку й за договірною ціною.

В). Індекси цін, відсоткових ставок, валютних курсів.

Індекси біржових цін і відсоткові ставки на державні облігації часто використовують за згодою в грі на грошові ставки, щодо прогнозів зміни цін.

Г). Малопоширені біржові товари:

- об'єкти нерухомості (земельні ділянки, будинки, житло);
- боргові зобов'язання;
- підрядні контракти (на виробництво товарів, будівництво, заготівлю, зберігання, страхування, перевезення);
- ліцензії й квоти (на експорт, імпорт, розробку й видобуток ресурсів);
- угоди прокату, лізингу.

Д). Кредитні ресурси. Будь-які біржові товари за певних умов можна розглядати як кредитні ресурси.

1.4. Біржові угоди

У торговельному залі можуть укладатися наступні **види угод**:

- 1) з реальним товаром (спот)** - з поставкою негайно;
- 2) форвардні** - з поставкою протягом 6 і більше місяців;
- 3) бартерні;**
- 4) із заставою;**
- 5) із кредитом** (від декількох годин до 2 - 3 тижнів);
- 6) ф'ючерсні;**
- 7) опціонні.**

Розрізняють наступні **види опціонів**:

- 1) американський** - може бути реалізований у будь-який час до закінчення строку його дії;

- 2) **європейський** - може бути реалізований в останній день його дії;
- 3) **колл - опціон** - на купівлю;
- 4) **пут - опціон** - на продаж;
- 5) **простий** – коли у кожного клієнта свій брокер- посередник;
- 6) **складний** – коли у продавця й покупця один брокер.

Число контрактів, не ліквідованих у той же день становить **показник відкритої позиції**.

На всіх біржах забезпечується максимальна стандартизація якості товару на підставі базисної якості (найпоширенішої марки, сорту).

Фірма, що бажає зареєструвати товар на біржі, зобов'язана надати:

- 1) заяву із вказівкою якісних характеристик;
- 2) зобов'язання про підтримку якості;
- 3) підтвердження 2-3 фірм - споживачів;
- 4) сертифікат якості.

В обов'язковому порядку уніфікуються кількість товару («лот» - партія), строки й місце поставки (склади, елеватори, сховища, банки, що мають угоди з біржею).

Основні угоди на сучасних біржах – купівля-продаж ф'ючерсних контрактів.

Уперше ф'ючерси з'явилися в 1860 -х роках у США, коли одержав поширення механізм, при якому замість відмови від виконання біржового договору продавець або покупець міг продати своє договірне зобов'язання або купити нове.

У світі існує відносно невелика кількість успішних контрактів.

Умови успіху ф'ючерса:

- 1) високий обсяг попиту та пропозиції на відповідний товар;
- 2) однорідність і взаємозамінність товару;
- 3) динамічність цін;
- 4) комерційний інтерес товару для реального покупця;
- 5) висока ліквідність.

Кожний контракт має дві сторони: покупець, що має довгу позицію, і продавець, що має коротку позицію. Первісна покупка або продаж ф'ючерса означає відкриття позиції для покупця або продавця.

Кожною біржею встановлюється максимальне коливання ціни за один торговельний день – **«тик»**.

Якщо ліміт досягається - торгівля не обов'язково припиняється, поки є продавці й покупці, які бажають укласти угоду за лімітною ціною. Встановлення ліміту цін сприяє запобіганню паніки, упорядковує процес розрахунків і збору депозитів.

Крім того, біржею встановлюються «ліміти відкритих позицій» для спекулянтів.

Комісійна винагорода брокерам за ф'ючерсами визначається приватною угодою.

Термін дії ф'ючерсного контракту, у середньому, становить 6 місяців, але може бути і 12 – 24 (на продукцію сільського господарства, нафту, бензин, метал).

Життєвий цикл ф'ючерса триває доти, доки активність торгівлі по ньому зберігається на прийнятному рівні.

Найбільші обсяги операцій відзначаються за один - три місяці до поставки. Потім активність проявляють тільки реальні покупки контракту.

Ліквідація контракту може здійснюватися поставкою, розрахунком готівкою й шляхом зворотної (офсетної) угоди.

Переважна кількість контрактів закінчується **офсетною угодою**.

Процедура наступна: для ліквідації зобов'язання за контрактом клієнт дає брокерові наказ на здійснення зворотної угоди, тобто власник довгої позиції - продати такий же контракт, а власник короткої - відкупити.

Різниця у вартості контракту в момент його заключення й у момент його ліквідації становить або прибуток учасника, що надійде на його рахунок, або збиток, що буде списаний з його рахунку.

Власник довгої позиції може продати контракт або новому учаснику, що не мав зобов'язань по цьому виду ф'ючерсів, або власникові короткої позиції, що у такий спосіб закриває свою угоду.

Позиції, відкриті до кінця періоду поставки, повинні бути виконані **поставкою**.

Продавець ухвалює рішення щодо поставки першим і направляє відповідний **«нотіс»**, після одержання якого покупець через 1 – 2 дні приймає товар. Нотіси бувають переводними й непереводними. Якщо дозволяє час, переводний нотіс може бути переданий новому покупцеві протягом 30 хв. Останній власник повинен прийняти поставку.

Після поставки покупець оплачує товар і одержує складське свідоцтво про кількість, сорт і місце знаходження товару.

На ф'ючерсному ринку учасник угоди контролює своє вкладення капіталу меншою кількістю грошей, ніж на інших ринках. Термін **«леверидж»** - показник, що визначає відношення між всією вартістю інвестицій і обсягом коштів, необхідних для їхнього контролю.

Таким чином, високий рівень левериджу у ф'ючерсній торгівлі може бути джерелом як величезних прибутків, так і значних втрат.

1.5. Розрахункова палата біржі

На кожній сучасній біржі існує підрозділ, покликаний забезпечити операційну й фінансову цілісність всіх угод, що укладаються на ній - розрахункова (клірингова) палата.

Види розрахункових палат.

1. Самостійні корпорації, що обслуговують кілька бірж, керовані незалежними менеджерами, що підпорядковуються Раді директорів клірингової корпорації.

2. Підрозділ біржі, що підпорядковується Радам директорів.

3. Міжнародна товарна розрахункова палата, що обслуговує біржі Великобританії, Франції, Австралії й Гонконгу.

Функції розрахункових палат:

- 1) реєстрація угод;**
- 2) встановлення розмірів маржі й стягнення її за укладеними контрактами.**

Основу клірингових розрахунків становить система депозитів або гарантійних внесків учасників ф'ючерсних операцій.

Ф'ючерсна маржа являє собою гарантійний депозит, призначення якого – захистити продавця від невиконання контракту покупцем, якщо ціна впала, і – навпаки.

Розрізняють:

- 1) первісну маржу** – депозит, внесений при відкритті ф'ючерсної позиції;
- 2) варіаційну маржу** – на зміну цін.

Кожний учасник має спеціальний рахунок для суми застави. Мінімальний рівень маржі встановлюється біржею залежно від рівня й стабільності цін і становить 2 - 10% від вартості контракту (з розрахунку, щоб за один день учасник не програв суму, більшу ніж маржа). Всі клієнти при відкритті рахунку підписують угоду із брокерською фірмою, що зобов'язує їх підтримувати будь-який необхідний рівень маржі. Невиконання вимог може привести до примусової ліквідації ф'ючерсної позиції.

Способи внесення маржі:

- а) готівка (чек, переказ);
- б) державні цінні папери;
- в) переказ коштів і цінних паперів з інших рахунків;
- г) акції розрахункової палати;
- д) акредитив;
- е) складське свідоцтво.

Варіаційна маржа вноситься готівкою, ліквідацією інших або зменшенням даної позиції.

Як **гарантії** розрахункової палати виступають:

а) гарантійний фонд – обов'язкові внески членів розрахункової палати готівкою або цінними паперами, залежно від величини фірми й обсягу операцій;

б) фонд надлишкових коштів – відрахування за кожною угодою;

в) особисті кошти – пропорційно отриманому прибутку від участі в діяльності розрахункової палати.

г) ринкова вартість біржових місць.

3) щоденне перерахування всіх відкритих позицій, контроль за перерахуванням вигравів і програшів клієнтів біржі;

4) ліквідація контрактів, що взаємопогашаються, і розрахунки за ними.

Будь-яка біржова угода є одночасно купівлею й продажем, тому число покупок завжди збігається із числом продажів. У зв'язку з появою розрахункових палат покупцеві (продавцеві) немає більше необхідності знаходити первісного продавця (покупця), коли перший побажає ліквідувати свою позицію. Він просто робить рівну першій й протилежну їй угоду, звичайно зовсім з іншою стороною, і в такий спосіб ліквідує свою колишню позицію;

5) організація й гарантія виконання ф'ючерсних контрактів.

Продавець інформує розрахункову палату про те, що він планує поставити товар. Після перевірки його наявності розрахункова палата одержує нотиси й розподіляє їх серед брокерських фірм, що мають довгі позиції, у пропорції до їхньої частки в загальному показнику відкритої позиції. Далі брокерські фірми розподіляють нотиси між клієнтами пропорційно кількості контрактів. Одержання нотиса клієнтом означає, що наступного дня він повинен одержати товар і оплатити його, після чого позиція буде закрита.

1.6. Спекуляція на біржі

Клієнти біржі - біржові спекулянти й хеджери.

Спекуляція на біржі – це купівля (продаж) контрактів з метою їхнього наступного продажу (відкупу) за більш високими (низькими) цінами. Вона носить регламентований біржовими правилами характер і полегшується необхідністю авансування капіталу не на всю суму, а лише на величину маржі, а також легкістю й швидкістю укладання угод.

Психологічно мотиви спекулянтів не відрізняються від мотивів гравців, тому що біржова спекуляція - це:

- технічно нескладна справа,
- можливість одержання значного прибутку,
- можливість вести аналіз ринку й передбачати його зміни.

Розрізняють наступні **види спекуляції**:

- 1) **на підвищення цін** (скупка контрактів);
- 2) **на зниження цін** (продаж контрактів);
- 3) **арбітраж** (на співвідношенні цін на різних біржах на той самий товар).

Спекулянтами називаються учасники ф'ючерсних операцій, які не мають зацікавленості в наявному ринку, але ведуть торгівлю ф'ючерсами в надії дістати прибуток у результаті правильного прогнозу цін.

Спекулянти підрозділяються на такі види:

- 1) **скалпери (джоббери)**, які ліквідують контракти через кілька хвилин (годин) після придбання й фіксують найменші зміни в ціні;
- 2) **одноденні спекулянти**, які закривають позицію наприкінці кожного дня;
- 3) **позиційні спекулянти (трейдери, фло-трейдери)**, які тримають позицію дні, тижні й місяці.

Великі спекулянти організовують комісійні будинки, синдикати у вигляді акціонерних товариств із виплатою дивідендів.

1.7. Хеджування

Важливою **функцією** ф'ючерсного ринку є створення можливості для учасників біржових операцій зменшити ризики шляхом перенесення його на інших учасників.

Хеджерами є учасники ринку, що використовують ф'ючерси для зменшення ризику цінових коливань. Їхня участь у ф'ючерсній торгівлі пов'язана з реальними операціями, що стосуються товару.

Хеджування – страхування від можливих втрат, продаж (купівля) ф'ючерсного контракту проти купівлі (продажу) рівної кількості того ж товару з наміром припинити зобов'язання за угодою на ф'ючерсному ринку шляхом офсетної операції одночасно із завершенням операції з реальним товаром і до настання строку поставки за ф'ючерсним контрактом.

Учасник ринку може вважатися хеджером, якщо його дії ґрунтуються на двох мотивах: присутності на ринку наявного товару й зацікавленості в зменшенні ризику.

Хеджування можливе тільки від **цінових ризиків**, які можуть стосуватися різних сторін діяльності фірми:

- наявних запасів на складі;
- запасів напівфабрикатів;
- майбутньої продукції;
- майбутніх закупівель.

Хеджування має наступні сприятливі для учасників ринку властивості:

- легко доступне;
- істотно не зачіпає гнучкості управління підприємством;
- не замінює цінових ризиків кредитними;
- не є занадто дорогим.

Розрізняють наступні **види хеджування**:

1) хеджування продажем (коротке), коли фірма продає контракти. Застосовується для забезпечення продажної ціни товару, що перебуває або буде перебувати у власності торговця;

2) хеджування купівлею (довге), коли фірма купує контракти. Застосовуються як засіб, що гарантує закупівельну ціну для торговців, що споживають сировину.

3) селективне хеджування, коли угоди на реальному й ф'ючерсному ринках провадяться не на адекватну кількість товару;

4) рутинне хеджування, коли страхуванню підлягає весь обсяг товару.

1.8. Види та форми біржових торгів та аукціонів

Біржові торги проводять окремо за кожною поданою заявкою (за кожною партією товару відповідно до поданої заявки). Біржовий торг на

біржі проводять між потенційними продавцями та покупцями (та/або їх представниками — брокерами) на основі спеціальної методики — біржового аукціону обумовленого виду і технології.

Головним принципом біржового аукціону є продаж товару тому покупцю, який запропонує найвищу ціну, або (залежно від виду аукціону) товар купують у того продавця, який запропонує найнижчу ціну і найкращі умови поставки і оплати.

У світі відомі декілька різних методів (технологій) проведення аукціонів. Їх можна поділити на дві групи.

1. Прості аукціони:

- а) на продаж певного товару одного продавця;
- б) на купівлю певного товару одним покупцем.

Прості аукціони на продаж створюють конкуренцію між покупцями однотипних товарів. Їх широко використовують на сучасних біржах (зокрема зростаючий аукціон на продаж). Прості аукціони на продаж створюють конкуренцію лише між покупцями певного товару, необхідну його продавцю, а прості аукціони на купівлю — лише між продавцями аналогічних товарів, необхідну покупцю.

2. Подвійні аукціони. Подвійні аукціони передбачають одночасну конкуренцію як між продавцями, так і покупцями певного виду товару. Їх широко використовували в минулому столітті на біржах США і Європи і до цього часу на багатьох з них вони складають основу публічної біржової торгівлі. Публічна біржова торгівля за кордоном ґрунтується на принципі подвійного аукціону, для якого необхідно, щоб покупці підвищували ціну попиту, а продавці знижували ціну пропозиції.

Види простих аукціонів на продаж товару.

1. Зростаючий аукціон на продаж — товар виставляють на продаж за мінімальною стартовою ціною, яка за наявності декількох покупців (бажаючих купити цей товар) зростає на крок (на заздалегідь обумовлену фіксовану суму), а за наявності декількох бажаючих купити цей товар за новоствореною таким чином ціною, ціну піднімають ще на крок, і так до того часу, поки залишиться один покупець, якому і продається цей товар за сформованою таким чином найвищою кінцевою ціною продажу. Якщо за наявності декількох бажаючих купити товар, після підняття ціни продажу на крок, жодного бажаючого купити товар не виявиться — товар вважається проданим за попередньою ціною тому покупцю, якого першим назвав ведучий аукціону, тобто тому, хто перший виявив бажання купити товар за попередньою ціною. Це найбільш поширений вид проведення аукціонів на сучасних біржах.

2. Спадаючий аукціон на продаж — товар виставляють на продаж за максимально високою ціною, яка знижується на крок, потім ще на крок, поки не знайдеться бажаючий купити його за встановленою таким чином ціною. Якщо бажаючих купити товар за такою ціною виявиться декілька, то ціну піднімають на крок, а торги проводять за принципом зростаючого аукціону. Цей метод іноді застосовують на біржах, коли на торгах за принципом

зростаючого аукціону за стартовою ціною не має жодного покупця на товар, але є згода продавця товару застосувати спадаючий аукціон.

3. Темний аукціон на продаж — покупці подають незалежно один від одного та одночасно свої ціни, за якими вони згодні купити обумовлений товар, а товар продають тому покупцю, який запропонував найвищу ціну. Цей метод використовують на біржах рідко, оскільки він не створює умов для відкритої конкуренції у торгах, а отже і умов для максимального збільшення ціни під час продажу товару.

Види простих аукціонів на купівлю товару.

1. Зростаючий аукціон на купівлю — покупець товару виставляє умови та найнижчу ціну на товар, за якою він згоден його купити. За відсутності пропозиції продавців він піднімає ціну на крок, потім ще на крок — поки не знайдеться один продавець товару, який дасть згоду на його продаж за сформованою таким чином ціною (за аналогією зростаючого аукціону на продаж).

2. Спадаючий аукціон на купівлю — покупець товару виставляє умови та найвищу ціну, за якою він згоден купити товар, а за наявності декількох продавців, бажаючих продати такий товар, ціну знижують на крок, потім ще на крок, до того часу, поки залишиться один продавець, якого влаштує сформована таким чином ціна (за аналогією спадаючого аукціону на продаж).

3. Темний аукціон на купівлю — продавці товару подають одночасно ціни та умови, за якими вони згодні продати свій товар аналогічного виду, а покупець купує товар у того з них, який запропонував найнижчу ціну та найкращі умови (за аналогією темного аукціону на продаж).

Такі види аукціонів мало використовують на біржах, але широко застосовують під час державних закупівель. Використання темного аукціону для закупівель часто супроводжується корупційними змовами організаторів та учасників аукціонів.

Види подвійних аукціонів.

Подвійний аукціон — наявність одночасної пропозиції декількох продавців певного виду товару, які, знижуючи ціни пропозиції, один перед одним намагаються продати саме свій товар, і декількох покупців аналогічного виду товару, які один перед одним, підвищуючи запропоновані ними ціни на купівлю, намагаються купити такий товар. Збіг пропозиції продавця і покупця є підставою для здійснення між ними угоди.

Подвійні аукціони можна поділити на «залпові» і «безперервні».

Залповий аукціон передбачає повторення торгів одними і тими ж видами біржових товарів протягом однієї торгової сесії. Торгівці, подавши на біржу заявки заздалегідь до початку торгів, не мають можливості змінити своє первісне замовлення, враховуючи зміни цін, попиту та пропозиції в процесі біржових торгів. У результаті торгів («залпу») велика частина заявок через обмеження в них цін на продаж та купівлю залишається не виконаною. У такий спосіб кожен «залп» «очищає» біржовий торг від великої кількості

замовлень. Тому на великих біржах при ліквідному ринку «залпи» здійснюються кілька разів протягом біржового дня.

Безперервний аукціон передбачає можливість торговцям змінювати умови нереалізованих заявок та виставляти на торги нові заявки у процесі біржових торгів. Цей метод дозволяє більшою мірою задовольняти заявки клієнтів, підвищувати ліквідність товарів, а часто і перепродувати їх протягом однієї торгової сесії.

Серед безперервних аукціонів можна виділити види:

1) **«Використання книги замовлень»** передбачає занесення усних та письмових заявок брокерів маклером (клерком, уповноваженим біржею) до спеціального реєстру, на основі якого він, звіряючи, у міру їх надходження, заявки на купівлю та продаж та обсяги і ціни за ними, зводить торговців для укладання угод. Велике замовлення на купівлю може бути виконане кількома замовленнями на продаж і навпаки. У такий спосіб конкретні покупці торгують та укладають угоди з відповідними продавцями, причому в угоді можуть брати участь кілька замовлень, а отже і декілька торговців;

2) **«Використання табло»** передбачає, що на біржовому табло висвітлюють пару цін на кожен вид товару (найвища — під час купівлі, найнижча — під час продажу). Брокер групує заявки, що надійшли, і визначає щодо кожного з видів товару цінові побажання клієнтів (найвищу — під час купівлі, найнижчу — під час продажу). Ціни виводять на табло або на екран комп'ютера робочого місця брокера, що є основою для коригування заявок і побудови стратегії гри у процесі біржового торгу біржовими торговцями;

3) **«Натовп»** передбачає, що маклер збирає навколо себе біржових торговців і повідомляє їх про виставлення на продаж певного виду товару, а торговці самі пропонуючи ціни, підшукують собі контрагента. Угоди в «натовпі» укладають за різними цінами, а один покупець, не визначаючи середніх цін, може укласти угоду з різними продавцями і навпаки.

Форми проведення біржових аукціонів.

1. **Усні торги** — сутність цієї технології торгів полягає в тому, що посередники усно порівнюють наявні у них заявки клієнтів і на цій основі підбирають покупців та продавців і укладають між ними контракти.

2. **Аукціон вигуків** — сутність цієї технології ведення торгів полягає в тому, що аукціоніст (ліцитатор тощо) вигукує назву товару, а учасники аукціону після його оголошення вигукують свої пропозиції: одні називають ціну, за якою вони згодні купити такий товар («ціна покупця» — bid price), а інші — ціну, за якою вони згодні продати такий товар («ціна продавця» — ask price). Проведення біржових торгів за технологією вигуків часто дублюють відповідними знаками рухів рук та пальців.

Біржові жести — це система умовних знаків та сигналів у біржовій практиці. Є жести, характерні для окремих бірж, а є загальнобурсові. Така система укладання угод потрібна для точнішої роботи того, хто проводить торг, оскільки у біржовому залі часто збирається велика кількість біржових торговців.

3. Торги пошепки — особливість цієї технології торгів відрізняється тим, що інформація біржовими торговцями на торгах передається за допомогою губ та міміки. Ця технологія мало поширена на біржових торгах і трапляється лише в деяких країнах Південно-Східної Азії та Японії.

4. Торги з голосу — сутність цієї технології полягає у тому, що біржовий аукціон за заявками клієнтів веде спеціально уповноважена біржею (або торговцями) особа (ліцитатор, аукціоніст, ведучий, маклер тощо) на основі обраного виду аукціону за встановленими правилами. Технологія проведення торгів з голосу передбачає певну процедуру послідовних дій.

5. Електронні біржові торги. Особливістю цього виду біржових торгів є те, що вони проводяться на основі одного з видів біржових аукціонів за однією з обраних технологій ведення торгів на основі занесення та передачі торговельної біржової інформації учасниками біржових торгів на персональних комп'ютерах, що з'єднані єдиною комп'ютерною мережею.

Переваги електронних біржових торгів над звичайними технологіями біржової торгівлі:

1) найзручніший спосіб організації та участі у біржових торгах — він дозволяє торговцям, не відвідуючи біржу, заносити і передавати свої заявки на торги, не будучи в біржовому залі, брати активну участь у біржових аукціонах та укладати угоди в процесі біржових торгів;

2) найшвидший спосіб проведення торгів та отримання інформації про стан та результати біржових торгів, одержання допоміжної інформації, оперативного зв'язку з біржовими підрозділами, клієнтами та партнерами, обробки біржової інформації, проведення котирування цін;

3) наймасовіший спосіб щодо залучення клієнтів до участі у біржових торгах — клієнти різних регіонів і країн, будучи в будь-якому місці земної кулі, за наявності відповідної комп'ютерної техніки, можуть одночасно брати участь у біржових торгах, які проходять на конкретній біржі;

4) найкращий спосіб формування великого біржового попиту і великої пропозиції, оптимальних ринкових цін, нарощування біржового товарообігу;

5) найпростіший спосіб укладання та оформлення біржових угод — реєстрація біржових угод в комп'ютерній базі даних біржі та використання електронної пошти і електронних підписів забезпечує швидке і належне правове оформлення біржових контрактів.

2. ПРАКТИКУМ

2.1. Тести

1. Угода з реальним товаром:
 - а) це продаж ще не виробленого або фізично відсутнього на момент укладання угоди товару;
 - б) це продаж реального товару після проведення торгів. Продавець повинен мати товар у наявності.
 - с) це форвардна угода;
 - д) це ф'ючерсна угода.

2. Дане визначення опціону - покупець здобуває право, але не бере на себе зобов'язання купити певний актив — справедливе для:
 - а) опціону на покупку
 - б) опціону на продаж
 - с) форвардної угоди;
 - д) ф'ючерсної угоди.

3. Які ціни узгоджуються при укладанні контракту і не підлягають зміні в ході його виконання?
 - а) ціни з наступною фіксацією;
 - б) тверді ціни;
 - с) змінні ціни;
 - д) динамічні ціни.

4. Яка форма розрахунків передбачає зобов'язання покупця відкрити у встановленому банку рахунок на користь продавця?
 - а) акредитивна;
 - б) чекова;
 - с) вексельна;
 - д) лізингова.

5. Автоматично поповнюваний акредитив у міру здійснення розрахунків за чергові партії товарів, - це:
 - а) безвідкличний;
 - б) підтверджений;
 - с) револьверний;
 - д) звичайний.

6. Валюта, у якій виражено ціну в контракті, - це:
 - а) валюта ціни;
 - б) валюта платежу;
 - с) вільно конвертована валюта;
 - д) іноземна валюта.

7. Які характеристики пасують торгово-посередницьким фірмам?
- a) оформляють контракт на перевезення і здійснюють це перевезення;
 - b) це фірми в юридичному і господарському відношенні незалежні від виробника і споживача товарів та займаються комерційною діяльністю;
 - c) фірми, що займаються вивозом товарів, капіталів і послуг за кордон;
 - d) немає правильної відповіді.
8. Міжнародні товарні біржі - це:
- a) фірми, які пов'язують сторони, що бажають укласти угоду;
 - b) вид ринків, на яких відбуваються угоди купівлі-продажу товарів без попереднього огляду останніх;
 - c) ринки, на яких проводиться продаж товарів, попередньо оглянутих покупцем;
 - d) немає правильної відповіді.
9. Які країни є головними центрами біржової торгівлі?
- a) Німеччина;
 - b) Англія;
 - c) Норвегія;
 - d) Австралія.
10. Дилер-це:
- a) договір фрахтування;
 - b) посередник, що сприяє здійсненню угод між клієнтами;
 - c) суб'єкт лізингової угоди;
 - d) особа, що займається перепродажем товару за свій рахунок і від свого імені.
11. Біржовими товарами є:
- a) золото;
 - b) мідь;
 - c) цирконій;
 - d) кадмій.
12. До деривативів відносяться:
- a) облігація;
 - b) акція;
 - c) вексель;
 - d) ф'ючерс.
13. Які види цінних паперів не відносяться до деривативів:
- a) облігація;
 - b) варрант;
 - c) опціон;

d)ф'ючерс.

14. До біржових товарів не відносяться:

- a)готові до вжитку продукти харчування;
- b)нафта;
- c)табак;
- d)живі свині.

15. Які види біржових контрактів є типовими:

- a)спот;
- b)форвард;
- c) ф'ючерс;
- d)всі відповіді вірні.

16. Які способи ліквідації ф'ючерсних контрактів ви знаєте:

- a)офсетна угода;
- b)поставка товару;
- c)немає правильної відповіді;
- d)правильні відповіді а) та b).

17. Які види опціонів ви знаєте:

- a)американський;
- b)азіатський;
- c)канадський;
- d)всі відповіді правильні.

18. Які види опціонів вам відомі:

- a)колл-опціон;
- b)офсетний-опціон;
- c)бек-опціон;
- d)всі відповіді правильні.

19. Чи відносяться до засновницьких угод:

- a)ліцензійна угода;
- b)бартерна угода;
- c)лізингова угода;
- d)статут біржі.

20. Для підтвердження наявності товару у продавця можуть бути представлені наступні документи:

- a) виписка депозитарію;
- b)виписка банку;
- c)товарна накладна;
- d)всі відповіді правильні.

21. Форвардний контракт – це:

- a) строкова угода;
- b) угода зі страхуванням;
- c) угода з негайною поставкою;
- d) немає правильної відповіді.

22. Статут біржі містить інформацію про:

- a) ціни на товари;
- b) права і обов'язки власників;
- c) кількість угод, що укладаються на протязі року;
- d) всі відповіді правильні.

23. Які види розрахункових палат біржі ви знаєте:

- a) самостійна корпорація;
- b) підрозділ біржі;
- c) міжнародна товарна розрахункова палата;
- d) всі відповіді вірні.

24. Які види ф'ючерсної маржі вам відомі:

- a) нульова;
- b) кінцева;
- c) міжнародна;
- d) варіаційна.

25. До функцій розрахункової палати відносяться:

- a) реєстрація угод;
- b) PR;
- c) арбітраж;
- d) реклама.

26. Засоби внесення ф'ючерсної маржі:

- a) грошима;
- b) товаром;
- c) ліквідним майном (житло, автомобіль);
- d) всі відповіді правильні.

27. Брокер укладає угоду за розпорядженням клієнта:

- a) за особистий рахунок;
- b) за рахунок клієнта;
- c) за рахунок біржі;
- d) за рахунок розрахункової палати.

28. Дилер укладає угоду:

- a) за особистий рахунок;
- b) за рахунок клієнта;

- с) за рахунок біржі;
- д) за рахунок розрахункової палати.

29. Відвідувачі біржі мають право:

- а) спостерігати за торгами;
- б) приймати участь у торгах;
- с) приймати участь у торгах, коли чисельність відвідувачів більша, ніж членів біржі;
- д) приймати участь у торгах, коли чисельність відвідувачів менша, ніж членів біржі.

30. Біржовий лот – це:

- а) вид страхування на біржі;
- б) система встановлення ціни на біржовий товар;
- с) стандартний обсяг партії біржового товару.
- д) немає правильної відповіді.

31. Лістинг – це:

- а) різновид лізингових операцій;
- б) вид страхування на біржі;
- с) включення цінних паперів в біржовий реєстр емітентів.
- д) сертифікат якості.

32. Хеджер – це:

- а) учасник біржового ринку, який укладає угоди за рахунок клієнта;
- б) учасник біржового ринку, який укладає угоди за особистий рахунок;
- с) учасник біржового ринку, який використовує ф'ючерси для страхування від цінових ризиків;
- д) учасник біржового ринку, який використовує біржу для страхування від цінових ризиків.

33. Коротке хеджування – це:

- а) страхування продажем ф'ючерсів;
- б) страхування купівлею ф'ючерсів;
- с) позабіржове страхування;
- д) велике за обсягами страхування.

34. Як називається спекуляція, спрямована на одержання прибутку:

- а) стихійна;
- б) свідомо;
- с) не прогнозована;
- д) позабіржова.

35. До спекулянтів відносяться:

- а) скалпери;

- b)трейдери;
- с)джоббери;
- d)всі відповіді вірні.

36. Фактори, що впливають на активність біржової торгівлі:

- a)стихійні лиха;
- b)сезонність;
- с)інфляція;
- d)всі відповіді правильні.

37. Які види аукціонів ви знаєте:

- a)простий;
- b)подвійний;
- с)немає правильної відповіді;
- d)правильні відповіді a) та b).

38. Види простих аукціонів:

- a)такий, що зростає;
- b)такий, що спадає;
- с)темний;
- d) всі відповіді вірні.

39. Види подвійних аукціонів:

- a)залпові;
- b)темні;
- с)світлі;
- d)всі відповіді правильні.

40. Тик біржового аукціону – це:

- a)мінімальна величина партії товару;
- b)максимальна величина партії товару;
- с)фіксована грошова сума, на яку збільшують чи зменшують ціну товару на біржових торгах;
- d)величина ф'ючерсної маржі.

2.2. Задачі

2.2.1. Ф'ючерсні та форвардні угоди

Задача 1.

Треjder продав 2 тис. тон кукурудзи за березневими ф'ючерсними контрактами по 1290 грн./т. Первісна маржа становить 6000 грн. за контракт. Величина партії - 100 т.

- a) Яку суму потрібно внести трейдерові в якості первісної маржі?
- 1) 40000 грн.,

2) 120000 грн.,

3) 6 тис. грн.,

4) 600000 грн.

б) Якщо березневі ф'ючерси котируються по 1300 грн./т, що станеться з рахунком трейдера?

1) зменшиться на 80 тис. грн.,

2) підвищиться на 20 тис. грн.,

3) зменшиться на 20 тис. грн.,

4) підвищиться на 200 тис. грн.

Задача 2.

28 січня спекулянт відкриває довгу позицію за грудневим ф'ючерсним контрактом на кукурудзу по 1280 грн./т. 15 березня уряд оголосив про програму по підтримці цін на сільськогосподарські товари. Котирування грудневих ф'ючерсів піднялося до 1310 грн./т. Один контракт = 100 тон.

З огляду на дії спекулянта по відкриттю позиції, визначте його прибуток або збиток на контракті.

Задача 3.

20 червня спекулянт знову оцінює свою позицію. У результаті посухи на Середньому Заході США грудневі ф'ючерси піднялися до 1330 грн./т. Який прибуток або збиток має спекулянт, починаючи з 15 березня?

Задача 4.

Який результат операцій на біржі для спекулянта, починаючи з 28 січня?

Задача 5.

Яким чином спекулянтові можливо ліквідувати свою початкову позицію?

Задача 6.

Спекулянт продав 200 тис. барелів нафти за березневим ф'ючерсним контрактом по 74,5 дол./бар. Депозит становить 2000 дол. за контракт, одиниця контракту - 1000 барр. Яка буде сума на рахункові спекулянта, якщо він закрий угоду при ціні 75,35 дол./бар.?

Задача 7.

Спекулянт продав 100 тис. унцій срібла за грудневим ф'ючерсним контрактом за ціною 17,8 дол./унц. Депозит становить 5000 дол. за контракт, одиниця контракту 5000 унцій. Яка буде сума його рахунку, якщо він закрий угоду при ціні 18,02 дол./унц.?

Задача 8.

Поточна ціна золота становить 1096 дол. за унцію. Ф'ючерсне котирування на контракт із поставкою через рік становить 1296 дол./унц. Спекулянт може одержати кредит з розрахунку 10% річних. Що повинен зробити спекулянт у такій ситуації і який буде результат його угоди, якщо припустити, що вартість зберігання золота дорівнює нулю?

Задача 9.

На Лондонську біржу надійшли звістки про прогноз на врожай какао-бобів в африканських країнах — виробниках цього товару й про

можливе скорочення його експорту. Трейдери вважають імовірність подібного розвитку подій досить високою.

а) Грунтуючись на цих фактах, трейдери повинні продавати чи купувати ф'ючерсні контракти?

13 квітня спекулянт відкриває позицію за червневими ф'ючерсними контрактами на какао-боби по 3200 дол. за тону (одиниця контракту -100т). Через два тижні інформація про високий урожай какао-бобів у Південній Америці приводить до падіння котирувань до 3050 дол. за тону.

б) З огляду на дії спекулянта по відкриттю позиції, визначте його прибуток (збиток) на контракті.

У середині травня нарада країн-експортерів какао-бобів прийняло рішення про встановлення мінімальних експортних цін на свою продукцію й червневі ф'ючерси піднялися до 3250 дол. за тону.

в) Якщо спекулянт в цей момент закrije свою позицію, який буде результат його угоди?

Задача 10.

Компанія має коротку позицію на 5 тис.т пшениці по 1100 грн./т. Первісна маржа становить 250 тис.грн., підтримуюча маржа - 50 тис.грн. При яких обставинах з рахунку буде списана сума в 150 тис. грн.?

Задача 11.

Клієнт купив 20 ф'ючерсів на олово за ціною 8000 дол./т (одиниця контракту - 5 т, депозит - 2000 дол. за контракт), перевівши на свій рахунок у брокера відповідну суму грошей. Ціна олова впала до 7900 дол./т.

Чи є необхідність для клієнта вносити змінну маржу і якщо є, то яку суму?

Задача 12.

Компанія в лютому уклала ф'ючерсний контракт на купівлю 1,35 млн. доларів США. Поточний обмінний курс складав 1,8 дол. за ф.с.

Визначіть: збитки чи прибуток отримає компанія від угоди, якщо в червні курс буде: 1)1,85 дол. за ф.с.; 2)1,75 дол. за 1 ф. ст. і в якій сумі?

Задача 13.

Обмінний курс ф'ючерсного контракту 1,7 дол. за 1 ф. ст., сума - 3 млн.дол.

Визначіть: збитки чи прибуток отримає компанія від угоди при умові, що поточний курс обміну буде складати в серпні: 1)1,72 дол. за 1 ф. ст.; 2)1,67 дол. за 1 ф. ст.?

Задача 14.

Клієнт продав 20 січневих ф'ючерсних контрактів на нафту по 74,5 дол./бар. (одиниця контракту — 1000 барелів; депозит — 5000 дол.). Ціна нафти піднялася до 75,2 дол.

Чи є необхідність у клієнта вносити змінну маржу? Якщо є, то яку суму?

Задача 15.

У жовтні на ф'ючерсній біржі була укладена угода на 10 ф'ючерсів за ціною 80 УДЕ за один ф'ючерсний контракт на травень наступного року. У

травні ціна за один контракт склала 70 УДЕ. Хто (покупець чи продавець) і яку суму виграв (програв) ?

Задача 16.

У жовтні на ф'ючерсній біржі була укладена угода на 10 ф'ючерсів за ціною 100 УДЕ за один ф'ючерсний контракт на травень наступного року. У травні ціна за один контракт склала 105 УДЕ. Хто (продавець чи покупець) і яку суму виграв (програв) ?

Задача 17.

Спекулянт продав 100 тис. барелів нафти за червневим ф'ючерсним контрактом по 68 дол./бар. Депозит становить 3000 дол. за контракт, одиниця контракту - 1000 барелів. Яка буде сума його рахунку, якщо він закрий угоду при ціні 70 дол./бар.? Якщо спекулянт продовжить угоду, чи потрібна буде йому підтримуюча маржа? Якщо спекулянтові потрібна підтримуюча маржа, то на яку суму?

Задача 18. Спекулянт на ф'ючерсному ринку зернових помітив, що завдяки високому врожаю ціни на кукурудзу перебувають на надзвичайно низькому рівні. Він передбачає можливу допомогу сільськогоспвиробникам з боку уряду за рахунок підтримки цін. Ґрунтуючись на цих фактах, спекулянт повинен продавати чи купувати ф'ючерсні контракти? Обґрунтуйте свою відповідь на прикладі, якщо ціна кукурудзи на момент спостереження склала 1200 грн./т.

Задача 19.

01.01. поточного року була укладена біржова угода на купівлю 1000 тон пшениці за ціною 1130 грн. за тону. Термін дії угоди - до 15 січня цього ж року. Визначіть вид угоди та загальну суму.

Задача 20.

Підприємство харчової промисловості виготовляє шоколадні цукерки. Для забезпечення безперервного процесу виробництва через агентів біржі було закуплено 20 тон какао за ціною 3200 \$ за тону. Термін дії угоди 3 місяці. Визначіть вид і загальну вартість угоди .

Задача 21.

01.01. поточного року ціна за 1 тону пшениці становила 1130 грн. , а 01.02. відповідно - 1140 грн., 01.03. - 1135 грн. 01.04. ціна зросла ще на 10 пунктів (1 пункт – 1 грн.).

1) Розрахуйте вартість форвардної угоди на початок кожного місяця, якщо економічний суб'єкт бажає купити 500 тон пшениці , визначіть ефективність укладеної угоди.

2) Розрахуйте вартість форвардної угоди на початок кожного місяця, якщо економічний суб'єкт бажає продати 500 тон пшениці, визначіть ефективність укладеної угоди.

Задача 22.

01.01. поточного року ціна за 1 тону пшениці становила 1120 грн. , а 01.02. відповідно - 1100 грн., 01.03. року – 1130 грн. 01.04. ціна знизилась на 15 пунктів (1 пункт – 1 грн.).

1) Розрахуйте вартість форвардної угоди на початок кожного місяця, якщо економічний суб'єкт бажає купити 500 тон пшениці, визначіть ефективність укладеної угоди.

2) Розрахуйте вартість форвардної угоди на початок кожного місяця, якщо економічний суб'єкт бажає продати 500 тон пшениці, визначіть ефективність укладеної угоди.

Задача 23.

Ситуація 1. На початку поточного року ситуація на ринку металів характеризувалася наступними параметрами:

- 1) різке зниження ціни реального товару;
- 2) збільшення обсягів продажу реального товару.

Ситуація 2. На початку поточного року на ринку кави склалася наступна ситуація:

- 1) скорочення обсягів продажу реального товару;
- 2) різке зростання ціни реального товару;

Порівняйте наведені ситуації. В чому полягає різниця між ними? В наслідок дії яких факторів виникли дані ситуації? Що відбувалося на ринку реального товару? За яких умов було можливим проведення вдалих біржових спекуляцій? Яку назву мають наведені ситуації в біржовій термінології?

Задача 24. Ціна кукурудзи становить 160 дол/т, ставка відсотка - 8%, видатки по зберіганню становлять 0,4 дол/т. на місяць. Який розмір витрат поставки за місяць?

2.2.2.Опціонні угоди

Задача 1.

Англійський банк очікує отримати 600 тис. дол. США через три місяці й має намір покрити цю операцію купівлею опціону в іншого банку за ціною виконання 1,95 дол. за 1 ф. ст.

Визначіть:

- 1)буде ця купівля «пут» чи «колл» опціоном?
- 2)якою буде вартість опціону, якщо премія становитиме 0,35 пенса за 1 дол.;
- 3)можливу поведінку банку при проведенні опціону за умови поточного курсу через 3 місяці: 1,99 дол. за 1 ф. ст. і 1,85 дол. за 1 ф. ст.

Задача 2.

Англійський банк має намір придбати через місяць 1,92 млн. канадських доларів (CAD) і для страхування цієї операції купує опціон за ціною виконання 9,6 CAD за 1 ф. ст. Премія за опціон становить 1 тис. ф. ст.

Визначіть:

- 1)буде ця операція «пут» чи «колл» опціоном?
- 2)можливу поведінку банку при проведенні опціону за умови величини поточного курсу 9,4 CAD за 1 ф. ст. і 9,8 CAD за 1 ф. ст.;

Задача 3.

Інвестор купує 50 опціонів на купівлю акцій фірми «Кама» з ціною погашення 150 \$ за опціон. В опціон входить 100 акцій, термін погашення - 3 місяці, премія за опціон - 5 \$. Визначіть ефективність укладеної угоди, якщо через 3 місяці ціна акцій склала: 1) 155 \$; 2) 145 \$; 3) 150 \$.

Задача 4.

Інвестор придбав 50 опціонів на продаж акцій фірми «Ліра» з ціною погашення 185 \$ за опціон. В опціон входить 100 акцій, термін дії - 3 місяці, розмір премії - 5 \$ за опціон. Ціна акцій змінилася : 1) знизилася до 180 \$; 2) зросла до 190 \$.

Визначіть результативність угоди за наведених умов.

2.2.3. Спекуляція та хеджування**Задача 1.**

Виробник борошна, що регулярно купує пшеницю, купив у лютому з метою хеджування ф'ючерси на вересень на 10 тис.т зерна за ціною 0,15 дол./кг, як і було передбачено його плановою собівартістю.

У вересні ціна реальної закупівлі склала 0,14 дол./кг.

Визначити результати діяльності виробника у випадку хеджування та без нього.

Задача 2.

Фермер, що вирощує тютюн , у березні продав з метою хеджування серпневі ф'ючерси на 50 т тютюну за ціною 2 дол./кг.

У серпні він продав цей же обсяг тютюну на ринку реального товару за ціною 1,5 дол./кг. Собівартість виробництва тютюну у фермера - 1 дол./кг.

Визначіть результати діяльності фермера у випадку хеджування та без нього.

Задача 3.

Фермер продав 200 форвардних контрактів на пшеницю за ціною 100 \$ за контракт. Одночасно він продав 200 ф'ючерсних контрактів на пшеницю аналогічної якості за ціною 105 \$ за контракт. Розрахуйте, наскільки вигідно було проведення хеджування для фермера , якщо ціна на форвардний контракт змінилася: 1) зросла до 110 \$; 2) зменшилась до 90 \$.

Задача 4.

Споживач придбав 50 форвардних контрактів на цукор за ціною 200 \$ за контракт. Одночасно він придбав на біржі 50 ф'ючерсних контрактів за ціною 200 \$ за контракт. Визначіть доцільність проведення хеджування за умов: 1) ціна на ф'ючерс на момент реалізації форвардної угоди зросла на 15 пунктів; 2) ціна на ф'ючерс на момент реалізації форвардної угоди зменшилась на 20 пунктів (1 пункт - 1\$).

Задача 5.

Виробник фотопаперу планує закупити 25 тис. унц. срібла в грудні-січні. Оскільки він передбачає підвищення цін, він бажає зафіксувати нинішній рівень цін в 17,60 дол. за унцію, але не хоче купувати наявний товар зараз. 15 червня

на Чиказькій товарній біржі грудневий контракт на срібло котирується по 17,90 дол. (одиниця контракту — 1000 унцій). Заповніть форму, що показує перші дії товаровиробника на наявному й ф'ючерсному ринках.

19 листопада ціни наявного ринку становлять 19,00 дол. за унцію, а грудневий ф'ючерсний контракт котирується по 19,45 дол. Заповніть форму, що показує дії хеджера, і визначте підсумкову ціну закупівлі срібла.

Задача 6.

Фермер планує зібрати 2 тис. тон кукурудзи на початку листопада. Його цільова ціна становить 1300 грн./т. 15 квітня ф'ючерсні котирування грудневого контракту на кукурудзу становлять 1330 грн./т. Фермер вирішує хеджувати весь урожай. Заповніть форму, що показує його перші дії на наявному й ф'ючерсному ринках. 3 листопада фермер продає свій урожай місцевому елеватору за ціною 1280 грн./т і закриває свою ф'ючерсну позицію по 1350 грн./т. Заповніть форму підсумків угоди й визначте ціну продажу кукурудзи.

Задача 7.

Український експортер продав 2,5 тис. т наявного алюмінію по 2575 дол. за т (при собівартості — 2400 дол./т) іноземній посередницькій фірмі, що розраховує реалізувати алюміній по 2590 дол. за тону. Очікуючи на термін реалізації угоди, експортер вирішує хеджувати всю партію на біржі при поточному котируванні 2580 дол. за тонну (одиниця контракту - 25 т).

Протягом двох тижнів фірмі вдається знайти покупця алюмінію й поставити йому товар, але в умовах падіння цін на ринку ціна в контракті була встановлена на рівні 2560 дол. за тонну. У той період біржове котирування склало 2565 дол. за тонну.

Визначіть прибуток (збиток) експортера та іноземної посередницької фірми.

Задача 8.

Рафінадна фабрика планує закупити наприкінці року 10 тис. т цукру для переробки. Оскільки передбачається підвищення цін в кінці року, для фабрики було б бажано зафіксувати нинішній рівень цін на цукор в 500 дол. за тону, але купувати цукор зараз не має сенсу через додаткові видатки. 1 вересня на біржі грудневий контракт на цукор-сирець котирується по 515 дол. за тону (одиниця контракту - 50 т).

Що необхідно зробити хеджеру на наявному й ф'ючерсному ринках?

23 листопада ціни наявного ринку становлять 517 дол. за тону, а ф'ючерсні контракти котируються по 527 дол. за тону.

Заповніть форму, що показує дії хеджера й визначте підсумкову ціну закупівлі цукру.

Задача 9.

Фермер, що вирощує пшеницю, у березні продав з метою хеджування серпневі ф'ючерси на 100 т пшениці за ціною 0,5 дол./кг.

У серпні він продав цей же обсяг пшениці на ринку реального товару за ціною 0,8 дол./кг. Собівартість виробництва пшениці у фермера - 0,4 дол./кг.

Визначіть результати діяльності фермера у випадку хеджування та без нього.

3. ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК

Акредитація учасників біржових торгів — процедура, у ході якої уповноважена особа члена біржі (брокер, трейдер) засвідчує свою компетенцію щодо здійснення ним біржових операцій, а також інших професійних дій і на підставі атестації набуває на визначений термін право на участь у біржових торгах відповідно до біржових правил.

Андеррайтер — юридична особа, яка відповідно до укладеного з емітентом договору андеррайтингу здійснює розміщення облігацій емітента. Андеррайтером може бути виключно особа, яка у встановленому порядку одержала ліцензію на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів — діяльності по випуску та обігу цінних паперів (торговець цінними паперами).

Асоційований член біржі — юридична особа, яка користується, але не володіє біржовим брокерським місцем терміном не менше одного року способом, визначеним статутом та/або правилами біржі, має право укладати угоди від свого імені та виконує вимоги всіх законодавчих та нормативних актів щодо ринку товарів та вимоги статуту і правил біржі.

Арбітражний комітет — постійно діючий орган біржі, який вирішує спори, що виникають між учасниками або біржею та учасником та діє на підставі регламенту біржевого арбітражу.

Аукціон — спосіб продажу товарів, згідно з яким покупцем визнають учасника аукціону, який запропонував найвищу ціну відповідно до визначених умов.

Базис поставки — умови та місце передачі товару та/або права власності на товари, базові активи.

Базовий актив — товари, що є предметом виконання зобов'язань за деривативом.

Бартер (товарний обмін) — господарська операція, яка передбачає проведення розрахунків за товари (роботи, послуги) у будь-якій формі, іншій, ніж грошова, включаючи будь-які види заліку та погашення взаємної заборгованості, у результаті яких не передбачено зарахування коштів на рахунки продавця для компенсації вартості таких товарів (робіт, послуг).

Безперервний подвійний аукціон — аукціон, у режимі якого учасники торгів можуть виставляти заявки на купівлю та продаж у будь-який момент торгової сесії, допускається коригування ціни та обсягу заявок, а також їхнє зняття з торгів до моменту укладання угоди.

Біржова електронна система торгів (БЕСТ), торгова система ЗАТ УМВБ — автоматизована система ЗАТ УМВБ, на базі якої здійснюють торги на ССР біржі, забезпечують введення заявок учасників торгів, укладання угод, відображення поточної інформації на робочих місцях учасників торгів та формування підсумкових звітних документів.

Біржова заявка — визначені правилами біржі форма та порядок подання в торгову систему учасником торгів пропозиції на купівлю чи

продаж біржового товару, що є необхідною підставою для укладання біржової угоди.

Біржова операція — дії, які здійснюють брокери/дилери та/або фахівці біржі в процесі укладення біржової угоди (збір замовлень, їх узагальнення та класифікація, котирування та оголошення курсу на біржовий товар, звірення параметрів угоди тощо).

Біржова послуга — послуга, яку надає клієнтам біржа або члени біржі з метою задоволення їх потреб, пов'язаних з біржовою торгівлею (інформування, консультування, арбітражне та технічне обслуговування тощо).

Біржове замовлення — визначений правилами біржі письмовий (на спеціальному бланку) або усний спосіб оголошення брокером/ділером відкритої пропозиції на купівлю чи продаж цінних паперів, який є достатньою підставою для котирування та/або прийняття біржової угоди до виконання.

Біржовий бюллетень — офіційне видання біржі, у якому публікують курси цінних паперів та супровідна інформація, яка не належить до конфіденційної або до такої, що згідно з чинним законодавством не підлягає розголошенню.

Біржовий день (торгова сесія) — визначений правилами біржі робочий день або період часу, протягом якого відбувається біржовий аукціон і фіксуються біржові курси, на рівні яких розпочинають укладання біржових угод на наступному аукціоні.

Біржовий індекс — середній показник біржової активності, який узагальнює динаміку цін на цінні папери і свідчить про зміни в рівні цін за певний час.

Біржовий комітет — орган управління біржі, який здійснює управління нею у період між загальними зборами на підставі Статуту біржі.

Біржовий контракт — договір про виконання угоди щодо поставки біржового товару проти оплати коштів, укладання якого є можливим лише між членами біржі за формою, встановленою правилами біржі.

Біржовий опціонний контракт (опціон) — біржовий строковий контракт, який в обмін на отримання премії надає покупцеві право, але не обов'язок, купити або продати базовий актив (або прозвести взаєморозрахунки) за ціною та в строки обумовлені контрактом. Премія за біржовим опціонним контрактом визначаються контрагентами в момент його укладення.

Біржовий товар — продукція, валютні цінності, цінні папери та деривативи, які є предметом торгів на біржі згідно з її правилами та положеннями та чинним законодавством і до здійснення операцій з якими біржа висуває вимоги щодо порядку укладання угод, здійснення розрахунків і вживає заходи по регулюванню ринку.

Біржовий ринок — організація біржової торгівлі, яка регламентована правилами та положеннями біржі.

Біржовий реєстр — документ, який містить перелік цінних паперів, що офіційно котируються на біржі.

Біржовий строковий контракт (контракт, строковий контракт) — стандартизований контракт на строк (з поставкою та розрахунками в майбутньому), прийнятий біржею до торгівлі, і типові реквізити якого визначені у його специфікації.

Біржові торги, біржова торгівля — організоване укладання цивільно-правових угод з обов'язковою наявністю у організатора торгівлі єдиного торговельного залу і правил торгівлі;

Брокерська контора — окремий самостійний підрозділ або окрема юридична особа члена біржі, що зареєстрована на біржі.

Брокери — фізичні особи — уповноважені особи членів біржі, що діють на підставі довіреностей брокерських контор, обов'язки яких полягають у виконанні доручень членів біржі та/або їх клієнтів щодо здійснення біржових операцій.

Валютний дериватив — стандартний документ, який засвідчує право продати та/або купити валютну цінність на обумовлених умовах у майбутньому. Правила випуску та обігу валютних деривативів установлює Національний банк України.

Валютні кошти — валютні цінності: а) іноземна валюта готівкою, б) платіжні документи (чеки, векселі, тратти, депозитні сертифікати, акредитиви та інші) в іноземній валюті, в) цінні папери (акції, облігації, купони до них, бони, векселі та інші) в іноземній валюті, г) золото та інші дорогоцінні метали у вигляді зливків, пластин та монет, а також сертифікати, облігації, варанти та інші цінні папери, номінал яких виражений у золоті, дорогоцінних каменях.

Варіаційна маржа — грошова сума, яка має бути нарахована на кліринговий рахунок учасника біржової торгівлі терміновими контрактами або списана з цього рахунку за підсумками клірингу щодо кожного біржового дня (торговельної сесії).

Виконання заявки — відкриття/закриття позиції на купівлю/продане деривативів на підставі заявки і відповідно до її параметрів.

Відкрита позиція (позиція) — сукупність прав і обов'язків учасника торгів, що виникають у результаті укладання біржових год щодо деривативів. Позиція може бути довгою (на купівлю) або короткою (на продане).

Гарантійний внесок — застава, внесена коштами учасника біржової торгівлі чи торгівлі на організаційно оформленому позабіржовому ринку (як учасника торговельно-інформаційної системи), яка необхідна для відкриття позиції.

Дериватив — стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати або продати цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених ним умовах у майбутньому. Стандартна (типова) форма деривативів та порядок їх випуску та обігу встановлює законодавство. До деривативів належать: форвардний контракт; ф'ючерсний контракт; опціон. Відповідно до виду цінностей

деривативи розподіляють на: опціон; валютний дериватив; товарний дериватив.

Дилер — фізична особа, яка є уповноваженою особою брокерської контори або учасником торговельно-інформаційної системи, котра здійснює цивільно-правові угоди щодо цінних паперів, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу третім особам.

Довга позиція — сукупність контрактів однієї серії, що виникає за укладеною учасником біржового ринку угодою або по сумі укладених ним угод під час купівлі відповідних контрактів.

Договір купівлі-продажу — угода, що укладають продавець та покупець за результатами аукціону, яка визначає умови продажу продукції, цінних паперів або валюти та перехід від продавця покупцю права власності на них.

Електронна система — програмно-апаратний комплекс, який забезпечує проведення біржової торгівлі, здійснення біржового клірингу і розрахунків, а також підтримку, збереження, обробку і розкриття інформації, необхідної для організації та проведення електронних торгів деривативами.

Закриття позиції — стандартна процедура припинення прав і обов'язків за деривативом шляхом дій (процедур), передбачених правилами і специфікацією контракту.

Зал торгів — приміщення біржі, де безпосередньо проходять торги, з особливим порядком доступу, який регламентується правилами та положеннями біржі.

Інвестор на ринку цінних паперів — фізична або юридична особа, яка придбаває цінні папери від свого імені та за свій рахунок з метою одержання доходу чи збільшення вартості цінних паперів або набуття відповідних прав, що надають власнику цінних паперів відповідно до чинного законодавства.

Клієнт біржі — особа, що користується торговельними послугами біржі, яка не є членом біржі і яка не зареєстрована на ній як брокер/діл ер, але виступає стороною (контрагентом) біржової угоди.

Клієнт брокера — юридична або фізична особа — в інтересах та за рахунок якого здійснюють біржові операції з купівлі чи продажу товару.

Коротка позиція — сукупність контрактів однієї серії, що виникає за укладеною учасником біржового ринку угодою або по сумі укладених ним угод при продажі відповідних контрактів.

Котирування — механізм визначення та/або фіксації середньої ринкової ціни біржового товару.

Котирувальна комісія — орган біржі, що діє на підставі положення біржі «Про котирувальну комісію» та здійснює керуючі та контролюючі функції щодо лістингу цінних паперів.

Крок (тік; крок ціни; крок аукціону; крок торгів) — фіксована надбавка, на яку в процесі торгів підвищується чи знижується початкова та кожна наступна запропонована в ході торгів ціна одиниці купівлі-продажу

оголошеного ліцитатором товару чи лота (одиниці чи партії продукції, валюти, цінних паперів, або деривативу). Розмір кроку аукціону установлює організатор аукціону.

Лістинг — внесення цінних паперів до списку цінних паперів (до біржового реєстру), які котируються на фондовій біржі або можуть бути предметом укладення угод на біржових аукціонах чи в торговельно-інформаційній системі, якщо це передбачено їх правилами.

Ліцитатор — член Аукціонної комісії, який проводить аукціон (зокрема і біржовий). Ліцитатор знає порядок і володіє технікою проведення торгів.

Лот — одиниця товару, що виставляється для продажу на аукціоні, або партія аукціонних товарів, яку пропонують для продажу як одне ціле. Кожному лоту надається свій номер, що зазначається в інформаційній картці і оголошується ліцитатором під час проведення аукціону.

Маклер — працівник біржі, який проводить біржові торги та контролює дії учасників біржових торгів щодо дотримання ними правил.

Маркет-мейкер — категорія учасника біржового ринку, якому, надаються додаткові права та обов'язки з підтримки ліквідності цінних паперів та деривативів, які є предметом торгів на біржі.

Опціон — стандартний документ, який засвідчує право придбати (продати) цінні папери (товари, кошти) на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією ціни на час укладення такого опціону або на час такого придбання за рішенням сторін контракту. Перший продавець опціону (емітент) несе безумовне та безвідкличне зобов'язання щодо продажу цінних паперів (товарів, коштів) на умовах укладеного опціонного контракту. Будь-який покупець опціону має право відмовитися у будь-який момент від придбання таких цінних паперів (товарів, коштів). Претензії щодо неналежного виконання або невиконання зобов'язань опціонного контракту можуть пред'являтися виключно емітенту опціону. Опціон може бути проданий без обмежень іншим особам протягом строку його дії.

Оферта — пропозиція одного учасника торгівлі укласти біржову угоду з іншим учасником торгівлі, зафіксована біржею.

Офсетна (зворотна) угода — угода за відповідним контрактом, укладення якої призводить до зменшення відкритої позиції учасника біржового ринку за таким контрактом.

Переможець аукціону — покупець, який визначений ліцитатором як такий, який запропонував в процесі торгів за товар найбільшу ціну.

Позиція відкрита — сукупність зареєстрованих на ім'я учасника біржової торгівлі деривативів чи біржових торгових доручень, зобов'язання за якими ще не виконані.

Похідні цінні папери — цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом терміну, визначеного договором (контрактом), цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів.

Початкова ціна акцій — ціна, яка визначається продавцем та оголошується на початку аукціону.

Початкова маржа — грошові кошти, які необхідно внести для укладення ф'ючерсного контракту і забезпечення гарантій виконання зобов'язань за відкритою позицією.

Правила біржових торгів — внутрішній документ біржі, який визначає правила допуску та участі в біржових торах, укладання та виконання угод що укладають на біржі, вимоги до учасників та товарів, порядок виконання угод та взаєморозрахунків, права та відповідальність учасників, вирішення спірних питань. Правила повинні відповідати вимогам законодавства та умовам статуту біржі. Правила торгів чинні після їх ухвалення біржовим Комітетом.

Призупинення торгів — тимчасове припинення біржових торгів у випадках, передбачених внутрішніми нормативними документами біржі.

Професійна діяльність на ринку цінних паперів — діяльність суб'єктів господарювання, для яких ця діяльність є виключною, та банків по перерозподілу фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів та організаційному, інформаційному, технічному, консультаційному та іншому обслуговуванню випуску та обігу цінних паперів та їх похідних.

Регламент торгів (регламент) — сукупність норм та процедур, що визначають порядок проведення торгів.

Реєстр заявок — список заявок, поданих учасниками торгів та зареєстрованих біржею. Умови подачі та внесення до реєстру заявок визначають правила біржі.

Реєстр угод — список угод, який складають на біржі.

Реєстрація брокерів для участі у біржових торгах — процедура засвідчення повноважень та компетенції брокера (наданих йому членом біржі та/або клієнтом) для участі у біржових торгах для здійснення ним біржових операцій.

Ринок товарів (робіт, послуг) — сфера обігу товарів (робіт, послуг), яку визначають виходячи з можливості покупця (продавця) реально і без значних додаткових витрат придбати (продати) товар (роботу, послугу) на найближчій стосовно будь-якої із сторін договору території.

Розрахункова палата біржі — спеціальний підрозділ біржі, що проводить реєстрацію угод і взаємних зобов'язаннях учасників, які випливають з укладених біржових угод.

Середньозважена ціна — ціна, яку визначають за результатами аукціону відповідно до умов поставки продукції (нафти, газового конденсату, скрапленого газу та вугілля, зерна тощо).

Середньозважений валютний курс — результат ділення суми добутків величин курсів Національного банку та кількості днів їх дії у звітному місяці на кількість календарних днів у цьому місяці.

Страйк (ціна страйк, страйк-ціна, ціна виконання опціону) — зафіксована на момент укладання угоди ціна, за якою покупець опціону може

купити/продати базовий актив опціонного контракту в разі його реалізації останнього.

Стартова ціна лота — ціна, яку формують, виходячи з ціни аукціонних товарів (крім випадків, коли оцінку проводять за регульованими цінами) і до якої входять суми податків і зборів, що підлягають сплаті під час переміщення цих товарів через митний кордон України, за ставками, що діють на день реалізації, якщо такі податки і збори не були попередньо сплачені з урахуванням витрат на підготовку та проведення аукціону.

Технології проведення торгів — описані діючі механізми організації торгів на біржі.

Товар — будь-яка продукція, послуги, роботи, цінні папери, валюта, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, які призначені для реалізації — продажу (оплатної передачі) або міни (бартеру).

Товарна біржа — біржа, що створена та функціонує відповідно до Закону України «Про товарну біржу». Товарна біржа є особливим суб'єктом господарювання у формі організації, яка надає послуги в укладанні біржових угод, виявленні попиту та пропозиції на товари, товарних цін, вивчає, упорядковує товарообіг і сприяє пов'язаним з ним торговим операціям.

Торгова сесія — період часу, відведений для проведення біржової торгівлі, впродовж якого учасники торгів оприлюднюють заявки і здійснюють біржові операції за відповідною серією (видом) контрактів.

Торговий день — визначений біржею робочий день, у який на біржі проводять торги та протягом якого біржа забезпечує організацію торгівлі товарами шляхом проведення торговельних та кербових сесій, якщо інше не передбачене регламентом торгів. Моменти початку та закінчення торгового дня визначаються регламентом торгів. •

Торговий час — часовий інтервал, протягом якого відбуваються біржові торги (біржові аукціони).

Трейдери — учасники біржових торгів які є представниками членів біржі. Трейдер — фізична особа, уповноважена проводити біржові операції від імені члена біржі на підставі довіреності. Трейдера допускають до проведення операцій на біржі після його включення до реєстру трейдерів відповідно до порядку одержання доступу. Трейдер члена біржі уповноважений укладати угоди за рахунок і за дорученням члена біржі (клієнта члена біржі) та не має права укладати угоди від свого імені та за власні кошти.

Угода (біржова угода) — одночасне прийняття учасниками біржового ринку (які називаються сторонами (контрагентами) угоди) прав та зобов'язань за відповідним строковим контрактом; угоду вважають укладеною після її реєстрації біржею у процесі біржового торгу.

Учасники біржового ринку (учасники) — юридичні та фізичні особи, які мають право укладати біржові угоди на біржі самі згідно чинного законодавства України або через членів біржі згідно з Правилами та положеннями біржі.

Ф'ючерсний контракт (ф'ючерс) — біржовий строковий контракт, який засвідчує зобов'язання придбати (продати) певну кількість базового активу у визначений час на визначених умовах у майбутньому з фіксацією цін та обсягу на момент укладання угоди. Ф'ючерсний контракт — стандартний документ, який засвідчує зобов'язання придбати (продати) цінні папери, товари або грошові кошти (валюту) у визначений час та на визначених умовах у майбутньому (через багато місяців), з фіксацією цін виконання зобов'язань сторонами контракту. При цьому будь-яка сторона ф'ючерсного контракту має право відмовитися від його виконання виключно за наявності згоди іншої сторони контракту або у випадках, визначених цивільним законодавством. Покупець ф'ючерсного контракту має право продати такий контракт протягом строку його дії іншим особам без погодження умов такого продажу з продавцем контракту.

Ф'ючерсний ринок — складова частина біржового строкового ринку.

Фінансові посередники — юридичні особи, які мають право брати участь в аукціоні з цінних паперів, а також банки та торгівці цінними паперами, які мають відповідний дозвіл (ліцензію), що видає Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Фондова біржа — біржа, що створена та функціонує відповідно до Закону України «Про цінні папери і фондову біржу».

Форвардний контракт — стандартний документ, який засвідчує зобов'язання особи придбати (продати) цінні папери, товари або кошти у визначений час та на визначених умовах у майбутньому (через декілька місяців), з фіксацією цін такого продажу яка сформувалась в результаті біржового аукціону під час укладення такого форвардного контракту. При цьому будь-яка сторона форвардного контракту має право відмовитися від його виконання виключно за наявності згоди іншої сторони контракту або у випадках, визначених цивільним законодавством. Претензії щодо невиконання або неналежного виконання форвардного контракту може пред'являти його покупець виключно емітенту такого форвардного контракту. Продавець форвардного контракту не може передати (продати) зобов'язання за цим контрактом іншим особам без згоди покупця форвардного контракту. Покупець форвардного контракту має право без погодження з іншою стороною контракту в будь-який момент до закінчення строку дії (ліквідації) форвардного контракту продати такий контракт будь-якій іншій особі, включаючи продавця такого форвардного контракту.

Форс-мажор — виникнення надзвичайних і невідворотних обставин, у тому числі обставин непереборної сили, результатом яких є невиконання зобов'язань одної із сторін.

Цінні папери на Українській фондовій біржі — цінні папери, які допущені до офіційного та неофіційного котирування на УФБ, параметри яких введені в СЕЛТ. До системи вводять виключно цінні папери, які обслуговуються Національною депозитарною системою.

Яма (піт, біржове кільце) — частина біржової зали, де відбуваються торги за визначеними товарами за формою — «з голосу».

4. СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

4.1. Навчальні:

1. Биржевая деятельность / под ред. Грязновой А.Г. и др.-М.: «Финансы». - 2005. - 228 с.
2. Биржевое дело: Учебник / под ред. В.А. Галанова, А.И. Басова - М.: Финансы и статистика. - 2007. - 304 с.
3. Бланк И.А. Торгово-посредническое предпринимательство (экономические основы биржевой торговли) - К.: 2004. - 232 с.
4. Брызгин О.Р. Основы биржевой деятельности - К.: 2005. - 80 с.
5. Дудяк Р.А., Бугіль С.Г. Організація біржової діяльності: основи теорії і практики: Науковий посібник. – Львів, 2003. - 324 с.
6. Крамаренко В.І. Біржова діяльність.- К.: ЦУЛ. - 2003. - 264 с.
7. Кульчицький С.В. Біржове право. – К., 2003. – 658 с.
8. Масленников В.В. Биржевое дело.-М.: ИНФРА. - 2011. - 476 с.
9. Пепа Т.В., Пішеніна Т.І., Лавринович В.В. Біржова діяльність.-К.: Ліра-К. - 2009. - 540 с.
10. Солодкий М.О. Біржовий ринок: навч. посіб.-К.:ЦУЛ. - 2011. -336 с.
11. Сохацька О.М. Біржова справа: підруч.-К.:ЦУЛ. - 2012. - 600 с.
12. Чернецкая Г.Ф.Рынок ценных бумаг и биржевое дело.-М.:ИНФРА.- 2011. - 512 с.

4.2.Нормативні та інструктивні:

1. Концепція функціонування і розвитку фондового ринку в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2004р. №277 // Державний інформативний бюлетень про приватизацію. – 2004.
2. Концепція функціонування та розвитку фондового ринку України, схвалена Постановою Верховної Ради України від 22 вересня 2005р. // Финансовая Ук-раина.– 2006.–№ 4.
3. Положення про державну комісію з цінних паперів та фондового ринку: Затверджено Указом Президента України від 12.06. 2005 р. № 446/ 05.
4. Про внесення змін до Закону України «Про цінні папери та фондову біржу»: Закон України від 9 липня 1996 р.// Відомості Верховної Ради України. - 2006.-№4.
5. Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів: Закон України // Державний інформативний бюлетень про приватизацію. – 2003. – №2.
6. Про товарну біржу: Закон України від 15 квітня 2002р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №10.
7. Про цінні папери і фондову біржу: Закон України від 18 червня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №38.
8. Про цінні папери та фондову біржу: Закон України // Державний інформативний бюлетень про приватизацію. – 2003. – №8.